

6. Пилипчук О. В. Прибуток як узагальнений показник господарсько- фінансової діяльності підприємства / О. В. Пилипчук // Формування ринкових відносин в Україні. – 2010. – № 2 – с. 26-30.
7. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати»: Положення затверджене Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99. № 87: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.rada.gov.ua>
8. Черкасов В. Е. Банковские операции: финансовый анализ / В. Е. Черкасов. – М.: Консалтбанкир, 2010. – 288 с.

Ришняк Н.Н.

УДК 332.135:334.012.23

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТВОРЕННЯ КЛАСТЕРІВ ЯК ФОРМИ ІНТЕГРАЦІЇ БІЗНЕСУ

***Анотація.** Багаторічні дослідження теорії та практики функціонування виробництва свідчать про високу ефективність і значення агропромислової інтеграції. Об'єднання бізнесу супроводжується виникненням таких організаційних форм як кластерні утворення, що враховують економічні, соціальні та правові відносини в регіоні.*

В статті обгрунтовані концептуальні засади та переваги створення кластерів для розвитку агропромислового комплексу, визначені перспективні напрямки вивчення даної проблеми.

На основі проведеного дослідження автором робиться висновок, що застосування кластерного підходу може стати дієвим засобом підвищення конкурентності, інноваційності та інвестиційної привабливості агробізнесу.

***Ключові слова:** кластер, кластерна концепція, інтеграція, агропромисловий комплекс, конкурентоспроможність.*

***Анотация.** Многолетние исследования теории и практики функционирования производства свидетельствуют о высокой эффективности и значении агропромышленной интеграции. Объединение бизнеса сопровождается возникновением таких организационных форм как кластерные образования, учитывающие экономические, социальные и правовые отношения в регионе.*

В статье обоснованы концептуальные положения и преимущества создания кластеров для развития агропромышленного комплекса, определены перспективные направления изучения данной проблемы.

На основе проведенного исследования автором делается вывод, что применение кластерного подхода может стать действенным средством повышения конкурентности, инновационности, инвестиционной привлекательности агробизнеса.

***Ключевые слова:** кластер, кластерная концепция, агропромышленный комплекс, интеграция, конкурентоспособность.*

***Summary.** Analysis of long-term research and practice of the operation of production testifies to the high efficiency and the value of agro-industrial integration. The emergences of organizational forms that take into account economic, social and legal relations in the region accompany the above process. As a promising form of business combination performs cluster.*

The impetus for the study and application of education as a factor in improving the competitiveness of agricultural enterprises was the work of Michael Porter, which covers the main provisions of the cluster theory. Analysis of publications on clustering suggests that better examined the following issues: global experience to create these integrated systems, theoretical and methodological approaches to the formation and development of industrial and innovation clusters. However, the concept of agro-industrial clusters under development, there are no fundamental scientific works on the rationale of the functioning of this form of association of business structures.

The article discusses the basic theoretical and practical aspects of the formation of the cluster model of economic organization as one of the promising areas of territorial integration of production. On the example of agriculture author substantiated the conceptual framework and the benefits of clustering.

On the basis of the study authors concluded that the use of the cluster approach can be an effective means of increasing competition, innovation and investment attractiveness of agribusiness.

***Keywords:** cluster, the cluster concept, integration, agro-industrial complex, competitiveness.*

Постановка проблеми. Підвищення ролі регіонів в розвитку держави є світовою тенденцією, яка обумовлена наступними чинниками: суттєво зростає територіальний зв'язок різних факторів економічного зростання, підвищується мобільність трудових ресурсів, ускладнюється виробнича структура та інфраструктура регіону, поглиблюється територіальний поділ праці, все більшого значення набуває його міжнародний аспект, зростає взаємозалежність регіонів різного рівня. Територія перетворюється із об'єкту управління в його суб'єкт. Як суб'єкт управління регіон розвивається, з одного боку, під дією спільних соціально-економічних процесів, властивих даній країні, а, з іншого, - під дією територіальної спільноти, що має власні локальні інтереси.

Не обминула ця тенденція і Україну. Після здобуття нею незалежності актуалізувались питання переходу на земельний принцип організації територіальної структури, офіційно проголошена пріоритетність регіонального управління на всіх стадіях соціального і економічного розвитку та переходу до ринку: становлення підприємницьких структур, розвиток ринкової інфраструктури та конкуренції, демонополізації, роздержавлення та приватизації державної власності.

Потреба в новому теоретичному та практичному підході до створення регіональної структури виробництва і формування оптимальної стратегії розвитку регіонів України стимулює інтерес до вивчення вітчизняного та світового досвіду в цій сфері. Новий погляд на національну економіку, господарство області, району, міста передбачає концепція кластерів.

Аналіз основних досліджень та публікацій. Концептуальні засади теорії кластерів містяться в роботі А. Маршалла "Принципи економічної теорії", де автор присвячує опису особливих промислових регіонів цілий розділ.

Пізніше більшість робіт економістів та екоєоміко-географів була присвячена конкретним аспектам функціонування кластерів або кластерам певного типу. Аналіз даних утворень в широкому розумінні представлений в роботах Майкла Портера [1]. Концепція кластерів перетворюється в динамічну теорію конкуренції, яка акцентує свою увагу на витратах і диференціації, на ефективності та інноваціях і враховує існування глобальних виробничих факторів та товарних ринків. Автором розглянуті сутність, переваги, стадії існування, географія кластерів, роль уряду в їх функціонуванні.

На теренах СНД можливості використання кластерного механізму для вирішення проблеми реструктуризації регіонів одними з перших розглянули в своїй публікації Ж. Мінгальова та С. Ткачова [2]. Ідеї створення нових регіональних організаційно-господарських форм представлені в роботах російських вчених М. Данилова, І. Пилипенка А. Татаркіна [3, 4]. Мова йде про кластери та їх елементи (територіальні міжгосподарські об'єднання, корпорації розвитку території та територіальні фінансово-промислові групи). Авторами розкрито сутність даних форм, розглянута структура утворень, принципи функціонування, запропонована схема фінансування, наведені приклади застосування організаційно-господарських форм в містах Свердловської області.

Аналізу діяльності галузевих кластерних утворень в Україні присвячені роботи М. Войнаренка, С. Соколенка, О. Єрмакової та ін. [5, 6].

Невирішені питання загальної наукової проблеми. Дослідження зазначених авторів містять розробки теоретико-методичних підходів до формування та розвитку промислових та інноваційних кластерів. Проблема створення кластерів як форми інтеграції агробізнесу фундаментально не досліджена. Тому важливим є принаймні розгляд загальних засад даної концепції з точки зору можливості її застосування в умовах України.

Мета статті – розглянути основні положення теорії кластерів, розкрити переваги кластерного механізму для розвитку аграрного виробництва, виявити перспективні напрями в дослідженні означеної проблеми.

Виклад основного матеріалу. Кластер (від англійської "cluster") перекладається як "гроно", "букет", "щітка", "група", "скупчення". Під ним розуміють галузево-територіальне добровільне об'єднання підприємств, що тісно співпрацюють із науковими установами та органами місцевої влади, з метою підвищення конкурентоспроможності власної продукції та економічного зростання регіону [6, с. 21].

Склад кластеру включає: основне виробництво; постачальників спеціального обладнання, сировини, послуг, технологій; університети, центри стандартизації, торгові асоціації, що забезпечують спеціалізоване навчання, дослідження, технічну підтримку; місцеві органи влади та представників державних органів влади в регіоні.

Кластери функціонують в десятках країн в різних галузях: хімічна та поліграфічна промисловість Німеччини, фармацевтика та текстильне машинобудування Швейцарії, машинобудування Швеції, програмне забезпечення, виробництво медичних інструментів та кінофільмів в США, взуття та кераміка в Італії, біотехнології, поліграфія, моделювання та пошиття одягу, видавнича та банківська справа в Нідерландах [2, с. 97]. Багатогалузеві кластерні утворення в Російській Федерації функціонують в Самарській та Свердловській областях, Нижньому Приангар'ї. Перші кластери (швейний, будівельний, харчовий) були створені в Хмельницькій області України [5, с. 133]. Сьогодні вони функціонують у низці областей і охоплюють такі сфери: інформаційні та комунікаційні технології, виробництво меблів, виготовлення побутової техніки та господарських товарів, виробництво шкіри та взуття, переробка фруктів і м'яса, high-tech продукція, туризм [7, с. 24-25].

Однак агрокластери в світовій практиці господарювання представлені недостатньо. Саме їх створення особливо актуальне для України, оскільки розвиток агропромислового комплексу (АПК) визнаний як пріоритетний напрямок економічної політики нашої держави. З утвердженням ринкових засад в економіці зростання ролі агропромислової інтеграції пов'язане з наступними обставинами:

1) інтеграційні зв'язки між підприємствами АПК відіграють вагоме значення в формуванні ринкового середовища; з їх зміцненням створюються дієві конкурентноспроможні структури агробізнесу.

2) обґрунтоване взаємовигідне поєднання економічних інтересів партнерів з виготовлення та реалізації продовольства забезпечує кожному з них результативну діяльність на основі синергетичного ефекту.

Створення кластерів може стати однією з провідних форм регіональної інтеграції в АПК. Застосування кластерної концепції базується на наступних теоретичних та практичних положеннях.

По-перше, входження в кластер забезпечує доступ до сировини, матеріалів, техніки, робочої сили. Сьогодні сільськогосподарські підприємства залишилися наодинці з проблемою надмірно дорогих матеріально-технічних ресурсів, на які за короткий час господарства витратили всі наявні фінансові запаси. Якщо за енергоносії та добрива сільгосппідприємства ще знаходять можливості розрахуватись, хоча б на основі бартеру, то вже технічні засоби – трактори, комбайни, автомобілі – для переважної більшості з них є практично недоступними.

По-друге, така форма організації бізнесу дає можливість налагодження економічно вигідних та прозорих зв'язків між постачальниками та виробниками, ліквідувати диктат монополістів-переробників.

У США, наприклад, частка сільського господарства в кожному доларі витрат споживачів на продукти харчування складає 26 %, а решта припадає на транспортування, переробку, збут. Причому цей показник поступово скорочується, а значення проміжних стадій та їх частка у вартості готової продукції зростає. Це є нормальним явищем, коли витрати фермера за цієї ситуації покриваються. В Україні, наприклад, утримання однієї дійної корови обходиться власнику від 12 до 14 тис. грн на рік. При середніх надоях 4 тис. кг. собівартість молока становить від 3 і вище грн/кг. У січні 2012 року закупівельні ціни на молоко сільськогосподарських підприємств становили 3,5-3,8 тис. грн/т, населення – 2,3-2,8 тис. грн/т [8]. Не одержуючи вигод від реалізації продукції, господарства частково розраховуються нею з працівниками, займаються переробкою на давальницьких умовах. Розмежування економічних інтересів у відносинах сировинних та переробних підприємств порушило комплексність агропромислових формувань. Присутність кластера може підвищити ефективність закупок: наявність в регіоні різних джерел товару або послуг скорочують ризик під час купівлі-продажу, бо існує можливість переключитись на іншого покупця або продавця.

По-третє, присутність групи пов'язаних між собою фірм та галузей в деякій місцевості забезпечує ефективність спільного маркетингу (рекомендації по збуту, торгівельні виставки, ярмарки, рекламні кампанії тощо).

По-четверте, добровільність об'єднання. В СРСР питання агропромислової інтеграції почали розробляти в 70-х роках, а вже в 80-х роках стали створювати такі форми організації як агропромислові комбінати та агропромислові об'єднання. Але економічні зв'язки в них мали примусовий характер. Сільськогосподарські підприємства зобов'язані були постачати сировину конкретно визначеним переробним підприємствам за твердими державними цінами. Переробні підприємства, в свою чергу, не мали право на пошук інших, крім закріплених, постачальників і збували власну продукцію за встановленими державою цінами та каналами реалізації. Крім того, частина господарств сировинної зони комбінату, які розміщувались за межами адміністративного району, не могли приєднуватись до агропромислового комбінату.

По-п'яте, спільне створення і використання різноманітної інфраструктури, доступ до спеціалізованої інформації та знань, що, з одного боку, сприяє скороченню загальних витрат, а, з іншого, - дає можливість взаємно збагачуватись ідеями, досвідом, поширювати нові технології. Ключовим інфраструктурним елементом в межах кластеру є бізнес-центри. В умовах становлення та розвитку ринкових форм господарювання та залучення в підприємницьку діяльність населення, яке не мало досвіду самостійної економічної діяльності, бізнес-центри повинні організувати правову та економічну освіту потенційних та вже існуючих підприємців.

По-шосте, кластер сприяє більш глибокій спеціалізації та координації різних видів діяльності. Актуальність даного положення полягає в тому, що рівень спеціалізації сільського господарства в областях та районах України не був високим. Практично всі області займались товарним виробництвом пшениці, жита, кукурудзи, картоплі, цукрового буряку, соняшнику, що не завжди враховувало агрокліматичні особливості території. Координація діяльності має сприяти підвищенню ефективності переробки, транспортування, збуту продукції, адже вона мало транспортабельна і швидко псується. Так, радіус перевезення сировини для молочнопереробної промисловості не повинен сягати більше ніж 25-35 км, а переробка винограду для виготовлення соку має здійснюватись не пізніше двох годин після збору врожаю.

По-сьоме, кластер виступає посередником у відносинах між державою та приватним сектором, що передбачає опосередковану участь в управлінні економікою регіону. Досвід показує, що члени сільських громад в Україні є найменш поінформованими, неорганізованими, нездатними самостійно відстоювати свої інтереси, внаслідок чого вони позбавлені шансу змінити своє життя на краще. Зараз в Україні поширилась практика укладання угод оренди землі та майна на умовах, які є вигідними орендарям, але утискають права сільської громади. Тому різним формам тиску має протистояти не лише правовий захист, але й суспільний ресурс. Він може бути реалізований через створення територіальних асоціацій в межах кластеру із селян-орендодавців, що проживають в одному або територіально близьких населених пунктах. Це дасть можливість захищати свої економічні інтереси, права, свободи. В межах таких асоціацій за умови відповідної методичної підтримки селяни зможуть виробити комплексну політику по встановленню гнучких строків оренди, по визначенню умов збереження родючості земель, а також певних форм та розмірів компенсацій у випадку порушення цих умов.

Висновки та перспективи подальших досліджень.

1. Кластер як сукупність взаємопов'язаних фірм та інститутів виступає новим засобом на шляху організації економіки в межах території.

2. Зазначені вище переваги кластерів мають вирішити два основних завдання:

- підвищити конкурентоздатність продукції, яка виробляється в межах території. Концепція кластерів базується на більш широкому, більш динамічному баченні процесу конкуренції між фірмами та регіонами на основі росту продуктивності. Взаємозв'язки та обмін в кластері суттєвіше впливають на зростання продуктивності, ніж масштаби роботи окремих фірм [1, с. 257].
- сприяти економічному зростанню регіону.

Зрозуміло, що в цих завданнях органічно поєднуються як інтереси місцевих товаровиробників, населення, так і інтереси держави.

3. В умовах трансформації економічної системи України кластерні утворення виступають важливим чинником в нарощуванні виробництва та подоланні кризи в АПК.

Незважаючи на те, що кластери існують в десятках країн і не один десяток років, існує проблема з розробкою показників ефективності їх функціонування, визначенням меж, відображенням результатів роботи в статистичній звітності. Тому при подальших дослідженнях в цій області необхідно: виявити слабкі сторони даної концепції, проаналізувати можливу загрозу монополізації економіки в регіоні через нерегульовану діяльність кластерних утворень, звернути увагу на правові аспекти їх формування.

Джерела та література:

1. Портер М. Конкуренция / М. Портер ; [пер. с англ.]. – М. : Издательский дом «Вильямс», 2005. – 608 с.
2. Мингалёва Ж. Кластеры и формирование региона / Ж. Мингалёва, С. Ткачёва // Мировая экономика и международные отношения. – 2000. – №5. – С. 97-102.
3. Пилипенко И. В. Конкурентоспособность регионов и кластерная политика в России / И.В. Пилипенко // Модернизация экономики и глобализация (в 4кн.) / отв. ред. Е.Г. Ясин. – М. : ИД ГУ-ВШЭ, 2009. – Книга 3. – с. 285-293.
4. Татаркин А. И. Развитие промышленного комплекса региона с использованием кластерных инициатив / А. И. Татаркин // Бизнес-информ. – 2012. – №9. – С. 32-41.
5. Соколенко С. І. Кластери в глобальній економіці / С. І. Соколенко. – К. : Логос, 2004. – 848 с.
6. Єрмакова О. А. Підвищення конкурентоспроможності приморських регіонів України на основі кластерної моделі : монографія / О. А. Єрмакова. – Одеса : Інститут проблем ринку та економіко-екологічних досліджень НАН України, 2011. – 221 с.
7. Соколенко С. И. Развитие эффективной рыночной экономики на основе производственных кластеров / С. И. Соколенко // Социально-экономическое развитие Крыма на основе кластеров: науч.-практ. конф., 28 ноября 2008 г. : материалы. – Симферополь : Минэконом АРК, 2008. – С. 25-26.
8. Маслак О. Уразливість молочної галузі [Електронний ресурс] / О. Маслак // Агробізнес Сьогодні. – 2012. – №5 (228). – Режим доступу : <http://www.agro-business.com.ua/component/content/article/945-2012-03-19-15-07-57.html>

Бойченко Е.Б.

УДК 330.59

ДІАГНОСТИКА УМОВ ВІДТВОРЕННЯ КУЛЬТУРНОГО РОЗВИТКУ НАСЕЛЕННЯ РЕГІОНУ (НА ПРИКЛАДІ ДОНЕЦЬКОЇ ОБЛАСТІ)

***Анотація.** У статті визначено сутність поняття „діагностика умов відтворення культурного розвитку регіонального соціуму”, під яким розуміється комплекс науково-методологічних і науково-прикладних досліджень, направлених на виявлення, опис та ототожнення проблем, пов'язаних із забезпеченням населення послугами у сфері культури, мистецтва, інформаційних ресурсів, спорту і відпочинку, у рамках соціального життя населення регіону.*

На прикладі аналізу умов відтворення культурного розвитку населення Донецької області виявлено причинно-наслідкові зв'язки між існуючою мережею закладів культури і культурним розвитком регіонального соціуму.

***Ключові слова:** культура, культурний розвиток, діагностика, напрям тренда, симптом, діагноз.*

***Аннотация.** В статье определена сущность понятия «диагностика условий воспроизводства культурного развития регионального социума», под которым понимается комплекс научно-методологических и научно-прикладных исследований, направленных на выявление, описание и отождествление проблем, связанных с обеспечением населения услугами в сфере культуры, искусства, информационных ресурсов, спорта и отдыха, в рамках социальной жизни населения региона.*

На примере анализа условий воспроизводства культурного развития населения Донецкой области выявлены причинно-следственные связи между существующей сетью заведений культуры и культурным развитием регионального социума.

***Ключевые слова:** культура, культурное развитие, диагностика, направление тренда, симптом, диагноз.*

***Summary.** In the article it has been explained the intension „the diagnostics of reproduction conditions of cultural regional society development” which means system of methodological and applied science researches directed to detection, description and problem identification to provide population for service in cultural sphere of art and culture, information resources, sport and recreation, in conditions of social life of region population. It has been detected the cause-and-effect relations between existing network of cultural establishments and cultural development of regional society by example of reproduction conditions analysis of population cultural development of Donetsk region.*

The expediency of diagnostics consists of approaches standardization and methods under conditions of limitedness of real rates which narrow the possibilities of identification of problem effects and processes and also analytical grounds which is necessary for measures formation to provide population with services in cultural sphere, art, informational resources, sport and recreation under conditions of social life of region population which are able to modify.

The diagnostics of reproduction conditions of cultural population development allows detecting the cause-and-effect relations between existing network of cultural establishments and cultural development of regional society, establishing their common and individual trends and regularities taking into account national traditions and socioeconomic peculiarities of the region.